

Братюк Віра Петрівна,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Мукачівського державного університету

ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ВЕКТОР СТРАХОВОГО РИНКУ

На початку третього тисячоліття страхування стало невід'ємним атрибутом становлення ринкової економіки в Україні стало одним із стратегічних секторів економіки, що забезпечує стабільність у суспільстві, гарантує власникам відшкодування збитків у разі втрати майна, здоров'я, а також життя. Проте в Україні існуюча система відшкодування збитків є малоефективною, хоча з кожним роком під час господарської діяльності виникає щоразу більше суперечностей між природою і людиною, між окремими суб'єктами суспільних відносин, що приводить до виникнення непередбачуваних, надзвичайних ситуацій з негативними наслідками. Це зумовлює наростання в суспільстві проблем соціально-економічного характеру. Виникає потреба у формуванні системи заходів щодо попередження, локалізації та ліквідації надзвичайних подій шляхом удосконалення економічного механізму відшкодування збитків, серед складових якого найефективнішим є страхування, яке дозволяє регулювати і компенсувати збитки.

В сучасному суспільстві майже у всіх розвинених країнах світу охорона навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів стали пріоритетами напрямами стратегії держави. Ринок екологічно чистих продуктів, технологій та обладнання, переробки та ліквідації відходів, екологічних робіт і послуг розширюється. Підприємства, які не здатні задовольняти вимоги суспільства в екологічно чистих продуктах, технологіях, екологічних послугах, втрачають конкурентоспроможність на світовому ринку.

Досвід найбільш економічно розвинених країн довів важливу роль сфери **екологічних послуг** у забезпеченні високих темпів економічного зростання, що вимагає перегляду її місця в структурі національної економіки. При переході до

ринкових відносин необхідне введення економічного механізму у сферу взаємодії «суспільство – природа».

Дослідження ринку екологічних послуг дає змогу розробити основні підходи до формування нових та вдосконалення діючих економічних механізмів. Розвиток будь-якого ринку ґрунтується на сприянні створенню конкуренції на ньому, формуванні та розвитку інфраструктури.

В умовах всезагальної конкуренції на світовому ринку розвиток і функціонування ринкової системи пред'являє все зростаючі вимоги до організації відповідної ринкової інфраструктури. Високорозвинута, вдосконалена інфраструктура є умовою підвищення темпів економічного розвитку всього господарства країни.

З огляду на сучасний рівень формування і розвитку ринку екологічних послуг, держава повинна приділяти значну увагу інфраструктурному забезпеченню цього нового ринку, але, як показує практика, вона більше декларує, ніж ефективно діє.

Неможливо не помітити, що процес формування ринкових відносин супроводжується зниженням відповідальності суб'єктів господарювання за аварійне забруднення навколишнього середовища, частка якого в загальному об'ємі забруднення складає від 20 до 30%. В той самий час приватизація господарських об'єктів здійснюється без урахування вартості попередженого та фактичного забруднення повітря, землі, водних, лісових і інших видів природних ресурсів, що, з одного боку, істотно перевищує ступінь екологічного ризику в країні (з погляду подальшого погіршення якості навколишнього середовища) а, з іншого, – фактично робить неможливим забезпечення соціальної захищеності і рівних прав громадян у процесі приватизації, які зафіксовані в ст. 2 Закону України „Про приватизацію майна державних підприємств”.

Особливу тривогу викликає відсутність екологічної експертизи приватизаційних проектів, що за відсутності обліку екологічних витрат виробництва у внутрішньонаціональному обороті і в зовнішньоекономічній діяльності призводить до зниження вартості об'єктів, що приватизуються, і

створює умови для експорту до України екологічно небезпечних виробництв, технологій, екологічно брудної продукції. У цих умовах формування довгострокової структурної політики і механізму її реалізації неможливе без урахування екологічної ситуації, що реально склалася, а також екологічно небезпечних тенденцій в розвитку приватнопідприємницької діяльності.

Одним з елементів механізму структурної перебудови економіки України повинне стати **екологічне страхування**, яке представляє систему відносин, що виникають у процесі антропогенної (виробничої) діяльності, між страховиком і страхувальником щодо попередження збитку і його відшкодування у разі аварійного забруднення навколишнього середовища.

Екологічне страхування є складовою системи раціонального управління охороною довкілля та у зв'язку з відсутністю відповідної системи компенсації збитків, завданих надзвичайними подіями, то особливої актуальності набуває проблема розвитку ринку екологічного страхування, загалом, та поділ його на нові сегменти.

Мета екологічного страхування – утворення страхових фондів для попередження екологічних аварій і катастроф; відшкодування збитків, заподіяних юридичним і фізичним особам в наслідок забруднення навколишнього середовища; забезпечення умов проживання населення і функціонування підприємців усіх форм власності в зонах надзвичайних екологічних ситуацій [1].

Складність цього механізму полягає саме у його меті, спрямованій на захист довкілля разом із людиною. Справа охорони довкілля сьогодні передбачає разом із вирішенням технологічних та соціально-екологічних задач, комплексного підходу, який охоплює широкий спектр галузей, та першочергово – права.

Тільки при інтеграції всіх напрямків інститутів економіки та права можливо створити систему необхідних умов, при яких можна досягти оптимального рівня впровадження екологічних вимог.

Суб'єктами екологічного страхування можуть бути фізичні і юридичні особи, а як об'єкт екологічного страхування можна розглядати будь-який екологічний ризик забруднення навколишнього середовища і потенційного

економічного збитку, заподіяваного забрудненням виробничими, побутовими та іншими відходами, транспортними засобами, а також забрудненням при:

- розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції, введенні в дію і експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів;
- застосуванні засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних хімічних речовин та інших препаратів;
- дії акустичних, електромагнітних, іонізуючих та інших шкідливих фізичних чинників;
- викидах радіоактивних речовин;
- транзитному транспортуванні і розміщенні на території України екологічно небезпечних матеріалів як вітчизняного, так і імпортного виробництва.

Відмінності в **об'єктах екологічного страхування** є основою його розподілу на види. Відповідно до цього критерію всю сукупність страхових відносин можна поділити на такі види:

- страхування відповідальності на випадок аварійного забруднення навколишнього середовища;
- майнове страхування фінансових збитків, обумовлених аварійним забрудненням навколишнього середовища;
- особисте страхування життя, здоров'я, працездатності і пенсійного забезпечення громадян на випадок настання аварійного забруднення навколишнього середовища.

Виходячи з цільової установки екологічного страхування, можна визначити такі його основні функції:

- 1) формування екологічної відповідальності фізичних і юридичних осіб за результати антропогенної діяльності як найважливішої складової екологічної культури населення;
- 2) стимулювання протиаварійних заходів за рахунок диференціації страхових тарифів і грошових виплат підприємствами за безаварійну роботу;

3) забезпечення компенсаційних гарантій потерпілим (третім особам та працівникам підприємств – страховика) незалежно від фінансового стану підприємства – винуватця аварійного забруднення навколишнього середовища;

4) забезпечення стійкості фінансового положення підприємства за необхідності відшкодування збитку потерпілим від аварійного забруднення навколишнього середовища і витрат на відновлення власного виробництва;

5) забезпечення реалізації правових гарантій екологічного захисту фізичних і юридичних осіб за рахунок сформованих страхових фондів [2].

Розглядаючи екологічне страхування як один з економіко-правових важелів забезпечення безпеки економіки України (інші необхідні заходи включають зміну податкової політики, значне посилення штрафних санкцій за забруднення навколишнього середовища, створення самими підприємствами фондів для виплат компенсацій і відшкодування витрат за очищення від забруднень, пов'язаних з їх діяльністю, створення системи регіональних і загальногалузевих екологічних фондів як умови забезпечення екологічної безпеки об'єктів і населення у разі крупних аварій і катастроф), необхідно чітко визначити і обмежити його місце.

Головною методологічною проблемою екологічного страхування є визначення початкової бази для розрахунку страхових тарифів (розміри збитків, заподіюваних майну і фізичним особам, методика їх обчислення, визначення системи нормативів для розрахунку).

Специфіка формування екологічного страхування в Україні (недосконала правова база, відсутність висококваліфікованих експертів і юристів, а також спеціальних методик щодо розрахунку тарифних ставок і резервних фондів) повинна бути врахована при визначенні термінів страхування. Тому, на наш погляд, доцільно починати екологічне страхування з короткострокового з поступовим переходом до довгострокового.

Створення ринку екологічних послуг вимагає формування страхових фондів. У систему страхових екологічних фондів необхідно включити:

- страховий екологічний фонд на рівні держави;

- екологічні фонди страховиків.

Слід зазначити, що зарубіжні страховики відносять екологічне страхування до найскладніших видів страхових операцій. В Україні процес формування ринку екологічних страхових послуг почався не так давно, і тому страховики поки що не мають достатнього досвіду, як зі страхування відповідальності, так і зі страхування ризиків, пов'язаних з діяльністю промислових підприємств [3].

Страховий ринок в Україні до цього часу розвинений дуже фрагментарно. Питання страхування екологічних і катастрофічних ризиків, навіть в умовах сформованої ринкової системи, є проблематичними. В умовах України на все це ще накладаються труднощі економіки перехідного періоду.

Розвиток системи страхування екологічних і катастрофічних ризиків дозволяє:

- зменшити витрати підприємств із задоволення претензій третіх осіб у зв'язку зі збитком, нанесеним їм забрудненням навколишнього середовища;

- дати гарантію постраждалим в одержанні належних їм за законом сум відшкодування незалежно від фінансового положення підприємства-забруднювача;

- виконувати функції контролю за здійсненням підприємствами засобів безпеки;

- бути одним із джерел фінансування заходів щодо забезпечення безпеки і таке інше.

При подальшому розвитку системи страхування екологічних і катастрофічних ризиків можуть бути прийняті різні стратегічні напрямки:

- страхування даних ризиків у рамках наявних традиційних видів страхування;

- формування самостійних видів страхування даних ризиків;

- комбінація перших двох напрямків [4].

При застосуванні страхового механізму досягається декілька цілей. По-перше, концентруються кошти безпосередньо на переоснащення безпечного виробництва, реалізацію заходів з охорони здоров'я працюючих, а також на

компенсацію збитків щодо відновлення здоров'я осіб, які постраждали. По-друге, при страхуванні значно зростають вимоги та посилюється контроль за потенційно небезпечними видами діяльності. Все це дозволяє підвищити суспільну довіру до екологічного страхування і відповідно покращити соціальний клімат в державі.

Список використаної літератури:

1. Моткин Г.А. Основы экологического страхования. – М.: Наука, 1996. – 192 с.
2. Вертелецький Д.Б. Екологічне страхування в Україні: <http://uainsur.com/public/03/08/15/6>.
3. Сердюк А.М., Буравльов Е.П., Черниченко І.О. Визначення медико-екологічних ризиків у проблемі екологічного страхування. <http://uainsur.com/public/03/08/21/13>.
4. Залізник Г.М. Екологічний чинник у системі соціальних пріоритетів киян. <http://uainsur.com/public/03/08/23/14>.

Максютова Олена Володимирівна,
аспірант,
Мукачівського державного університету

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Туристично-рекреаційний комплекс дедалі більше набуває впливу на розвиток економіки та соціальну сферу регіону. Використання географічного положення регіону є одним із пріоритетних напрямків розвитку регіональної політики у туристично-рекреаційній сфері, що істотно розширює поле діяльності в економіці регіону. Розглядаючи питання розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону можна визначити тенденцію до збільшення ролі державних органів у туристично-рекреаційному розвитку регіону.

Закарпатська область розташована на крайньому заході України. На північному сході, сході і південному сході межує зі Львівською та Івано-